

تاریخ اسلام ۲

مدرس: دهقان نژاد

خلاصه ۴ جلسه

۱۳۹۸/۱۲/۲۰

۱۳۹۸/۱۲/۲۷

۱۳۹۹/۱/۱۹

۱۳۹۹/۱/۲۶

منابع اصلی

- ۱- تاریخ یعقوبی اثر احمد بن ابی یعقوب
- ۲- تاریخ الرسول و الملوک (تاریخ طبری) اثر محمد بن جریر طبری
- ۳- اخبار الطوال از ابوحنیفه دینوری
- ۴- الکامل فی تاریخ اثر عزالدین بن اثیر
- ۵- مروج الذهب و معادن الجوهر از ابوالحسن مسعودی
- ۶- العبر با نام کامل (العبر و دیوان المبتدا و الخبر فی ایام العرب و العجم و البربر و من عاصرهم من ذوی السلطان الاکبر) اثر ابن خلدون
- ۷- تجارب الامم و تعاقب الهمم از ابوعلی مسکویه
- ۸- تاریخ مختصر الدول از ابوالفرج گریگوریس معروف به ابن عبری
- ۹- الفخری فی الآداب السلطانیه و دول الاسلامیه اثر ابن طباطبا (ابن طقطقا)
- ۱۰- فتوح البلدان از احمد بلاذری
- ۱۱- البدایه و النهایه اثر ابوالفداء ابن کثیر
- ۱۲- وفيات الاعیان از ابن خلکان
- ۱۵- تاریخ الحکما از ابن قفطی
- ۱۴- عیون الابداء فی طبقات الاطبا اثر ابن ابی اصیبعه
- ۱۳- کتاب الاغانی اثر ابوالفرج اصفهانی

منابع پژوهشی

دولت امویان، محمد سهیل طقوش، ترجمه حجت الله جودکی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
دولت عباسیان، محمد سهیل طقوش، ترجمه حجت الله جودکی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
امویان نخستین دودمان حکومتگر در اسلام، جerald هاوتینگ، ترجمه عیسی عبدی، انتشارات امیر کبیر
تاریخ خلافت عباسی، سید احمد خضری، انتشارات سمت
تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام از سال ۴۰ تا ۲۲۷ هجری، محمد امیر شیخ نوری،
انتشارات پیام نور

سیاست های معاویه بنیانگذار حکومت اموی

۱- ایجاد ارعاب و ترس در میان مردم از طریق قتل و شکنجه. بلاذری آورده است که معاویه در ابتدای حکومت خود به کارگزارانش دستور میدهد که دوستداران امام علی(ع) را پیدا کرده و از بین ببرید و اگر دلیل و بینه ای برای این کار ندارید با حدس و گمان از زیر سنگ بیرون بکشید

۲- مکر و حيله و وعده های فریبنده نظیر تلاش برای نامشروع نشان دادن حکومت و شخصیت امام علی (ع) و نشان دادن چهره ای بی دین و جنگ طلب از ایشان

۳- دروغ بستن به بزرگان دین و جعل حدیث. از جمله این حدیث که فرشته ی وحی در یکی از صحبت هایی که با پیامبر داشته فرموده است: «یا محمد سلام مرا به معاویه برسان و او را به نیکی سفارش کن زیرا که امین خداوند به کتاب وحی است و چه امانتدار خوبی است».

روش های سیاسی معاویه

۱- تغییر در شالوده نظام سیاسی و محور قرار دادن نقش ارتش

۲- ایجاد موازنه قدرت میان قبایل، ایجاد ولایتعهدی و سرکوب مخالفان

۳- خوشرفتاری با شخصیت های بزرگ اسلامی، بذل و بخشش بی نهایت به برخی صحابه و فرزندان شان و حتی عموم مردم

۴- استقرار امنیت در سراسر قلمرو حکومت به وسیله برگزیدن حاکمان مقتدر و قاطع که هرگونه مخالفتی را سرکوب میکردند.

۵- اداره مستقیم حکومت توسط شخص معاویه

۶- سیاستهای توسعه طلبانه نظیر پیوندهای سیاسی و نسبی با قبایل عرب، بویژه قبایل یمنی که او را در رسیدن به حکومت یاری کرده بودند، مدارا و اتحاد با مسیحیان شام، پیوند سببی با قبیله کلب (که رهبری سایر قبایل یمنی در شام را برعهده داشت) و ازدواج با میسون دختر بجدل بن انیف از قبیله بنی حارثه بن جناب کلبی برای تثبیت موقعیت خود در میان این قبیله. همچنین معاویه با زنده کردن تعصبات نژادی و مطرح کردن و حمایت از برتری نژاد عرب بر سایر نژادها سعی داشت نظام پادشاهی ایجاد کند که وی با عنوان بزرگ عرب در راس آن باشد.

اقدامات مهم معاویه

۱- انتخاب یزید به ولایتعهدی

واکنش به ولایتعهدی یزید به طور کلی سه گونه بود:

الف- هواداران بنی امیه که موافق با یزید بودند و از این انتخاب حمایت میکردند.

ب- گروهی که گرایش به خلفای نخستین داشتند و بر این عقیده بودند که با انتخاب یزید نظام موروثی بر عرف عمومی تحمیل شده است و این امر به معنی خروج از سنت های اسلامی است.

ج- شیعیان که حکومت اسلامی را حق سیاسی و دینی اهل بیت (ع) میدانستند.

مخالفان: در راس مخالفان، امام حسین (ع)، عبدالله بن عمر، عبدالله بن زبیر و عبدالرحمن بن ابوبکر قرار داشتند.

سیاست خارجی معاویه

معاویه دارای پایه های محکم و شالوده ثابتی در سیاست خارجی بود . دوران وی شاهد فتوحات وسیع مانند دوران خلفای نخستین نبود. این امر به دلیل ناتوانی معاویه و سپاه او نبود بلکه بخاطر برآورد درست کارها توسط معاویه بود. چرا که اولویت وی تثبیت فتوحات در مناطق شرقی و غلبه بر شورش های داخلی بود. زیرا در این دوره در مناطق مختلف قلمرو اسلامی و به ویژه در نتیجه آگاهی قومی ایرانیان قیام هایی به وقوع پیوست. با این وجود معاویه چه در جبهه غرب و چه در جبهه شرق درگیری های متعددی داشت.

۱- جبهه شرق: تثبیت فتوحات و سرکوب شورش ها

۲- جبهه روم: مدارا و تسامح به هنگام مشکلات داخلی، حملات چندگانه به امپراطوری روم و محاصره قسطنطنیه به هنگام تثبیت حکومت بنی امیه

۳- جبهه آفریقا: تصرف مناطق مختلف در محدوده جغرافیایی بَرَقَه (نواحی ساحلی شرق لیبی) و طرابلس - اقلیم افریقیه (تونس فعلی) - مغرب اوسط (الجزایر فعلی) - مغرب اقصی (مغرب یا مراکش امروزی)

یزید بن معاویه

حوادث مهم دوران حکومت

۱- فاجعه کربلا و شهادت امام حسین (ع) و یارانش

این قیام اسلامیت دولت بنی امیه را زیر سوال برد و ماهیت ضد اسلامی آن را آشکار ساخت و تلاش و تبلیغات وسیع این حکومت را برای مشروعیت بخشیدن و ارائه تصویری اسلامی از خود ناکام گذاشت. در واقع قیام امام و فاجعه کربلا خط بطلانی بر مشروعیت سلطنت بنی امیه بود که در همان روز شهادت امام حسین ع به وقوع پیوست.

۲- واقعه حرّه

شورش مردم مدینه و قتل عام آنان به مدت سه روز

۳- شورش عبدالله بن زبیر در حجاز و حمله سپاه یزید به مکه و خانه ی خدا

معاویه بن یزید

بعد از یزید دو بیعت در سرزمین های اسلامی شکل گرفت. مردم شام با معاویه بن یزید (معاویه دوم) بیعت کرده و در حجاز مردم با عبدالله بن زبیر بیعت کردند در نتیجه سیطره خلافت اموی بر سراسر دنیای اسلام از بین رفت و نفوذ سیاسی آنها به منطقه شام محدود شد

. معاویه بن یزید شخصیتی متفاوت از معاویه و یزید و حتی اغلب خلفای اموی بعد از خود داشت. وی مدتی بعد از بیعت مردم به فکر کناره گیری از خلافت افتاد. سخنانی به وی منتصب است که نشان میدهد بر خلاف تبلیغات وسیع معاویه و یزید برای سرپوشانی جنایات و اعمال خلاف شرع و عرف خویش، معاویه دوم از حقیقت باطن و اعمال جد و پدر خود آگاه بوده است و جنایتی که آنان در حق اهل بیت(ع) کرده‌اند در اتخاذ تصمیم وی نقش قابل ملاحظه ای داشته است.

شاخه ی مروانی حکومت بنی امیه

مروان بن حکم

۱- کنگره جابیه

مروان بن حکم بن ابی العاص بن امیه مشاور و مدیر امور خلافت در زمان عثمان بود بعد از مرگ معاویه دوم در سال ۶۴ هجری میان بنی امیه برای انتخاب خلیفه چند دستگی به وجود آمد. قبیله قیس به عبدالله بن زبیر گرایش داشت و قبیله کلب به بنی امیه متمایل بودند سرانجام عربهای شام در ذیقعد ۶۴ هجری در جابیه (کنگره جابیه) جمع شدند و با مروان بن حکم بیعت کردند بدین شرط که بعد از مروان، خالد بن یزید و پس از او عمرو بن سعید بن عاص به ترتیب به خلافت برسند.

۲-نبرد مرج راهط

به دنبال انتخاب مروان، قبیله قیس که هوادار عبدالله بن زبیر بودند به رهبری ضحاک بن قیس فهری در مرج راهط جمع شدند و با ابن زبیر بیعت کردند در نتیجه میان مروان و سپاه ضحاک نبردی در محرم سال ۶۵ هجری در مرج راهط رخ داد که با پیروزی مروانیان به پایان رسید. لیکن این جنگ اختلاف بین قبایل یمنی و مضر را در سراسر جهان اسلام به ویژه در خراسان شعله ور کرد.

۳- تصرف مصر

در اقدام دیگر مروان سپاهی به مصر فرستاد که موفق شد عبدالرحمن بن جحدم کارگزار عبدالله بن زبیر را در مصر شکست دهد و این سرزمین را به تصرف درآورد.

۴- حمله ناموفق به حجاز و شکست خوردن از عبدالله بن زبیر

عبدالملک بن مروان

معروف به بنیانگذار دوم حکومت بنی امیه

حوادث سیاسی عصر وی:

۱- سرکوب قیام توابین در نبرد عین الورد

قیام توابین علیرغم شکست از دو جهت دارای اهمیت است: ۱- این حرکت در تاریخ به عنوان حرکتی شیعی توصیف شده است و مورخان آن را نقطه تحول جدیدی در تکامل شیعه میدانند. شیعیانی که در عین الورد حضور یافتند تنها مردم کوفه نبودند و بسیاری از مردم بصره و مدائن نیز بدان ها پیوسته بودند. ۲- زیارت قبر امام حسین (ع) و شهدای کربلا توسط توابین که مرحله دیگری از رشد حرکت شیعه از یک حرکت سیاسی محض به حرکتی دینی و سیاسی بود

۲- قیام مختار بن ابی عبید ثقفی

مختار در سال ۶۴ هجری وارد عرصه سیاست شد. مختار در ربیع الاول سال ۶۶ هجری در کوفه خروج کرد و عامل ابن زبیر را از این شهر اخراج کرد. شعار او در جذب مردم برای ملحق شدن به قیام «یا لثارات الحسین» بود. سپاه مختار به رهبری ابراهیم بن مالک به جنگ سپاه شام رفت و توانست در جنگی که در منطقه خارز رخ داد سپاه شام را شکست دهد و انتقام خون امام حسین (ع) را با کشتن عبیدالله بن زیاد بگیرد. کسانی که از دست انتقام مختار به بصره گریخته بودند مصعب بن زبیر را برای حمله به کوفه تحریک کردند و در نهایت او با محاصره کوفه مختار و گروهی از یارانش را از بین برد و به حکومت ۱۸ ماهه وی پایان داد. در تمام این مدت عبدالملک در شام مراقب حوادث بود و مصعب بن زبیر را در جنگ با شیعیان و خوارج آزاد گذاشت تا هر سه گروه تضعیف شوند قیام مختار ضربات سختی بر دولت اموی و توسعه طلبی زیریان وارد کرد و شاید از همین جاست که بعد از مرگ مختار انواع اتهامات همچون پیش گویی، ادعای نبوت، ادعای مهدویت برای محمد حنفیه به وی وارد شد.

۳- حرکت ابن زبیر

پس از آنکه مصعب برادر عبدالله بن زبیر توسط سپاه عبدالملک بن مروان از بین رفت. سپاه شام به فرماندهی حجاج بن یوسف به سمت مکه حرکت کرد و با به قتل رساندن عبدالله بن زبیر به خلافت زبیریان در مکه در سال ۷۳ خاتمه داد

. عوامل شکست عبدالله بن زبیر را میتوان در موارد ذیل خلاصه کرد:

- ۱- در حجاز طبقه اشرافی زندگی میکردند که به آرامش و فراغت متمایل بودند از این رو دعوت عبدالله در این سرزمین با موفقیت همراه نبود.
- ۲- او در دعوت خود سستی میکرد و از مکه خارج نمی شد و کار دعوت در سرزمین عراق و دیگر سرزمین ها را به افرادش سپرده بود.
- ۳- عبدالله بن زبیر بر خلاف بنی امیه بشدت بخیل بود و به سپاهیان و یاران خویش و سایر مردم انعام نمی بخشید او حتی درخواست مصعب برای پرداخت پاداش به بزرگان عراق پس از کشته شدن مختار را رد کرد
- ۴- امویان دستگاه تبلیغاتی وسیعی داشتند و با پرداخت انعام به محدثان و شاعران و قبایل برای خود مشروعیت کسب میکردند. اما آل زبیر در این زمینه تلاشی نداشت.
- ۵- عبدالله بن زبیر با بنی هاشم و شیعیان خوشرفتاری نکرد و جایگاه آنان در میان مسلمانان را ارج ننهاد. به آنان حمله میکرد و به زندان می افکند. از این رو آنان با وی بیعت نکردند و به همین دلیل مرکزیت او در حجاز بیش از پیش تضعیف شد.
- ۶- مخالفت خوارج با آل زبیر و درگیری میان آنان که موجب تضعیف قدرت ابن زبیر شد.

سیاست های اداری عبدالملک

۱- تعریب دیوان اداری

عبدالملک به کارگزاران مناطق عراق و مصر دستور داد دیوان ها را عربی کنند. این اقدام موجب شد در طول چند سال زبان عربی زبان رسمی دیوان حکومت شود و کارمندان عرب زبان به تدریج جایگزین کارمندان غیر عرب شدند. تعریب زبان اداری نتایجی به دنبال داشت: ۱- تسریع در گسترش زبان عربی در سرزمین های فتح شده ۲- روی آوردن ساکنان این سرزمین ها به پذیرش اسلام و گسترش اسلام چرا که زبان عربی زبان قرآن کریم بود. ۳- حکومت رنگ عربی کامل گرفت.

۲- عربی کردن مسکوکات

به موازات عربی کردن دیوان به فرمان عبدالملک معامله با انواع پول ها و مسکوکات رومی و ایرانی ممنوع شد و ضرب سکه های اسلامی آغاز شد. این سکه ها به تدریج جانشین سکه های قبلی شد و در نتیجه قلمرو اسلامی دارای یک سیستم پولی مستقل شد. این جایگزینی دارای نتایجی بود از جمله: ۱- از میان برداشتن تفاوت در میزان زکات، مهریه و دیه. ۲- رهایی از پول های مسیحی که عبارت تثلیث داشت. ۳- پیشرفت سیاسی و اقتصادی حکومت اموی و تحقق قدرت مرکزی ۴- آزادی سیادت عرب از قید نفوذ بیگانگان که زمینه ساز آزادی اقتصادی بود.

با تشکر از توجه شما

